

Notat - Øvre Eiker Kulturminneråd

Vedr.: Rapport fra Riksantikvarens Utviklingsnett 2/12-2009: Etterkrigsbebyggelsen

Dato: Til møte 16/12-2009

Av: Bent Ek

På sporet av etterkrigsbebyggelsen - noen kjennetegn og et forsøk på en avgrensning *Jon Skeie, historiker og oppdragsforsker*

Mellom 70-80% av bygningsmassen i Norge er bygd etter 1945 – minst like utsatt for endring som den eldre bygningsmassen.

Krigen var et tidsskille: etterkrigsbygningene bygde på ny teknologi og ny estetikk – modernismen hadde røtter i mellomkrigstida, men fikk først gjennomslag for alvor etter krigen – resulterte i en tidstypisk bebyggelse.

Bakgrunnen for byggeboomen var stort behov og store ambisjoner (både mht antall og standard). Karakteristisk for perioden var rasjonalisering (industrialisering) av byggebransjen og sterk vilje til offentlig planlegging.

1945-60: Selvaaghuset var det første moderne huset (ikke i arkitektur, men i byggemåte)- fullstendig skille mellom bærende og isolerende funksjon. Samme prinsipp i enebolig, rekkehus og småhusblokk – en kombinasjon av betong og bindingsverk/lettbetong. Men innenfor dette var det lokale variasjoner og løsninger, både blant entreprenører, boligbyggelag og selvbyggere. Ofte lokale bygningsmaterialer.

1960-70: Større grad av planlegging (Plan-og Bygningsloven) – mynighetene greide å gjennomføre den planleggingen som en hadde ambisjoner om helt fra 1945 - store byggefelt med ferdighus og større blokker. Dette var boligkooperasjonens storhetstid.

1970-90: En reaksjon mot planleggingen - igjen økt frihet mht utformingen, flere varianter av ferdighus - stil som virkemiddel kommer inn igjen i ferdighusarkitekturen.

Begrepet "etterkrigsbebyggelse" kan avgrenses i tid fram til ca.1990 (eiendomskrakket på slutten av 80-tallet): på 90-tallet dominerte ny-urbanisme, stilartene vendte tilbake (ny-historisisme).

Kvaliteter ved 1950- og -60-tallsarkitekturen i Stavangerområdet *Hilde Sørby, professor, Universitetet i Stavanger*

Bruddet med den typiske etterkrigsbebyggelsen kom alt i 1968, da Bloch Wathne lanserte sin første hustype med valmtak

Fokuset på Stavanger som trehusby har gjort at mye av betongbygningene fra etterkrigstida er blitt ødelagt gjennom påbygging og ombygging, gjerder, glassverandaer o.s.v. De strenge linjene i det opprinnelige bygget forsvinner. Eksempler på dette:

- Hotell Atlantic (innledet en ny epoke i Stavanger)
- Sykepleierblokkene
- Retsius og Bjorlands rekkehus (Bauhaus-inspirert)
- flere bankbygg i sentrum

Viste også eksempler på hvordan arkitekttegnede hus er blitt etterliknet av ferdighusprodusentene.

Etterkrigsbebyggelsen - en utfordring for kulturminnevernet *Gunnbjørg Austrheim, Hordaland fylkeskommune*

Landåsutbyggingen på 1950-tallet (reguleringsplan fra 1952) resulterte i tettere bebyggelse og mindre grøntarealer enn den opprinnelige planen. Landås kirken, Landås skole og Landåstorger er sentrale bygninger med særpreg.

Viste eksempler på ødeleggende ombygginger i form av nye inngangspartier, balkonger, tilbygg, innglassing o.s.v.: Strimmelen borettslag, Stjernehusene, De gamles by.

Deler av området er nå regulert til bevaring, planen bygger på kartlegging som er gjennomført av Fortidsminneforeningen.

Steinkjer: fra krig til fred, til kald krig *Robert Øfsti, prosjektleder, Steinkjer kommune*

Fullstendig gjenreisning av sentrum etter 1945, med utvidelse av kommunen i 1948. Bare flermannsboliger/rekkehus/blokker innenfor bygrensen, bare enboliger utenfor (Egge og Ogdal kommuner). Stor tilflytting i begge områder.

Lite av denne bebyggelsen er arkitekttegnet, - "arkitektonisk kvalitet" er mindre sentralt enn i de store byene (unntaket er bygg for Forsvaret).

Viste eksempler på at ombygging ikke nødvendigvis ødelegger kvaliteten, men også på lite vellykkede ombygginger. I praksis er det ingen kommunal kontroll med dette – stilte spørsmål om bygningsrådet bør gjeninnføres.

Informerte om "nettverk for gjenreisningsbyer i Midt-Norge" – driver informasjons og ideutveksling, i ferd med å etablere senter for gjenreisningsarkitektur.

Drabantbyene i Groruddalen - bevaring og utvikling *Gry Eliesen, antikvar, Byantikvaren i Oslo*

Gjennomgang av utbyggingen fra den første utbyggingen omkring 1950 (Kaldbakken, Årvoll, Tonsenhagen, Bjerke, Teisen, Veitvet) med små 4-etasjes blokker og punkthus, via 60-tallet (Linnerud, Røtvedt, Tveita, Ammerud, Ellingsrud, Stovner) med skivedelte høyblokker og

veiseparering, til 70-tallet (Romsås, Furuset, Lindeberg) med fokus på småskala og brukermedvirkning (etter Ammerudrapporten) – terrasseblokker og bilfrie boligområder.

Viste eksempler på ombygginger: innglassing, etterisolering, teglsteinsforblending – fører til at det opprinnelige særpreget går tapt. All ombygging er ikke negativt - hovedproblemet er høyt tempo.

Byantikvaren har laget "gul liste", som blant annet omfatter de monumentale 60-tallsblokkene på Ammerud (til tross for innglassing) og Rødtvedt barnehage.

Ønsker at bebyggelsen skal gjenspeile en historisk prosess: Informasjon og bevisstgjøring: samarbeid med Oslo bymuseum og Groruddalen historielag har resultert i bok og vandreutstillingen "Oppdag Groruddalen!" (vises på sentrene).

Vernekvaliteter i etterkrigsbebyggelsen. Eksempler fra Kristiansand

Helge Solli, byantikvar i Kristiansand

Utvidelse av byen utenfor Kvadraturen startet først ca 1920 – byplanen fra 1925 bygde på et "hagebyideal"). Den nye byplanen fra 1948 var funksjonalistisk - Kvadraturen skulle utslettes.

Viste eksempler på områder som er regulert til bevaring: lavblokker, stjerneblokker og "ut-inn-hus". Byantikvaren har foreslått 19 slike områder vernet gjennom bruk av hensynssoner. Det er et praktisk problem at disse områdene ikke er dimensjonert for dagens bilbruk.

Etterkrigstidens byggematerialer - en utfordring

Kristin Arnesen, kunsthistoriker

Har skrevet rapport for Riksantikvaren om modernismens materialer(mellom-og etterkrigstid) - bakgrunn: fredning krever autentiske materialer, men av dette har gått ut av produksjon – behov for håndverksimitasjon av industriell framstilling.

Viste eksempler fra Tromsdalen kirke og Rikstrygdeverket.

Hovedpunktene i rapporten:

- ønskelig med høy grad av gjenbruk av materialer
- må godta patina også på modernistiske bygg
- de opprinnelige materialene må dokumenteres før de erstattes av nye (siste utvei)
- det bør lages sluttrapporter fra alle rehabiliteringsprosjekter

Hvidovre - viktigheten av mobilisering og opplysningsarbeid

Poul Sverrild, arkivchef, Hvidovre kommune - Forstadsmuseet Historiens Huse

Avedøre Stationsby (70-tallet) ble planlagt som industriarbeiderboområde, men er blitt boområde for sosialklienter. Ble bygd for et industrisamfunn som ikke eksisterte lenger – økt velstand og nytt syn/økt vekt på estetikk gjorde at ingen ville bo i Avedøre.

Kommunen ønsker å fortelle historien om ”den forhatte hverdagsmodernismen”. Virkemidler er ”[Forstads museet Historiens Hus](#)”, kommuneatlas og planstrategi. Målgruppen er hele kommunens innbyggere like mye som beboerne i Avedøre.

En utfordring at det er liten forståelse for dette som kulturminne, beboerne er fra lave sosiale lag og har ingen tilknytning til området (mange innvandrere som er plassert av myndighetene). Resultatet av beboermobilisering er at det autentiske går tapt.

Relevans for Kulturminnerådet:

Det er viktig å ha oppmerksomhet rundt etterkrigsbebyggelsen i forbindelse med en kommunedelplan for kulturminner. Må vurderes både ut ifra hensynet til arkitektonisk kvalitet og som dokumentasjon av en historisk epoke.